

Azərbaycan Respublikası Mədəniyyət Nazirliyi Respublika Xatirə Kitabı redaksiyası ilə "Bakı-xəbər" qəzetinin birgə layihəsi əsasında "Şəhidlər ölməz, Vətən bölünməz" seriyasından "İgid ömrü" adlı növbəti kitabı çapa hazırlayıq. Kitab Azərbaycanın Milli Qəhrəmanı Füzuli Salah oğlu Rüstəmovun vətənpərvərlik nidalı həyat, döyüş, qəhrəmanlıq yollarından bəhs edir.

(21-ci yazı)

Füzuli: "Yaşamaq istəyirəm"

Balaca Aygün: "Zamin qaça, get erməninin ayaqlarını kəs, gəlməsin"
Fiqurə müəllimədən mənə xocalılıların daha kompakt yaşadığı Ağcakəndə aparıb bu insanlarla görüşdüyümü istədim. İstəyirdim ki, dünyada yalnız birçə fotosu qalan Füzulini bütün dünyaya tanıdım. Mümkün qədər çox adamla görüşmək, mümkün qədər çox fakt toplamaq üçün ən çətin - istənilən nöqtəyə qədər getməyə hazır idim. Beləcə, balaca Xocalıya - Goranboy rayonun tərkib hissəsi - Ağcakəndə düşdü yolumuz...

...Dünyanın tanıdığı Xocalı burda mini Xocalı şəklində qurulub. Rayonun inzibati qurumları - icra hakimiyyəti aparatı, polis şöbəsi, mədəniyyət şöbəsi, xəctəxana və s., təhsil strukturunun böyük bir hissəsi, əhalisininə bəlkə də səksən faizi burda məskunlaşmış. Xocalının daha bir neçə kəndi də ətraf ərazilərdə yerləşdirilib. Meşəli kəndi burda elə öz adıyla təşkil olunub. Vaxtilə ermənilərin yaşadığı kənddə. Barbar ermənilərdən fərqli olaraq, azərbaycanlılar bu kəndin erməni qəbristanlığını da olduğu şəkildə saxlayıblar. Xocalılıların bir qismi isə qonşu Goranboy rayonunun mərkəzi hissəsindəki "qaçqın şəhəri"ndə yaşayır. Bu, Ağcakəndə gedən yolun üstündə olduğundan, əvvəlcə onlarla görüşümün təfərrüatlarını sizlərə təqdim etmək istəyirəm. Ancaq bütövlükdə bu 3 günlük səfərimiz Goranboy - Ağcakənd - Mingəçevir - Tərtər marşrutu üzrə davam edərək Tərtərin Hüsənli kənd qəbristanlığında qəhrəmanımızın mezarını ziyarət etməklə sonlandı. Bu yerlərin hər birində xocalılılarla və Füzulinin doğmaları ilə söhbətəşdik. Hələlik Goranboyda məskunlaşan xocalılılarla söhbətimizdən bəzi epizodları diqqətinizə

çatdırıram. Söhbətimizə körpünü Məmmədova Solmaz müəllimə saldım:

- Mən qonşu olmuşam Zamingillə. Ona görə onun igidliklərinin çoxuna şahidəm. Bir gün gedib Zamin Şuşaya silah gətirməyə. Gözləmişik gəlməyib. Səhərə yaxın bir də görmüşəm çiyində silah, əlləri, dizləri palçıqın içində gəldi çıxdı. Əy, niyə bu gündəsən? Dedi ki, mən Malibəylidən, Quşçulardan belə gəlirdim, mənə gördülər. Maşın üstümə işıq saldı. Məcbur olub taxilin içərisi ilə sürünə-sürünə gəlib çıxmışam. Kürəyində patronlar, silahlar...

Ondan sonra dedilər Ağdamda silahlar var, onu gətirmək lazımdı. Heç kim qorxusundan irəli durmadı. Ancaq Zamin gedib onu da gətirdi. Kətiyin yalı deyilən ərazi var. Bax, ordan meşənin içərisi ilə getdi, həmin silahları da kürəyində gətirdi.

Özü də gedib postda dayanırdı. Mənim qardaşım Rafiqlə. Zamindən danışsam, dastan yaranar ey, qurtarmaz.

- Danışın, qoy yaransın. Daha doğrusu yaranıb, sadəcə, olanları danışib ya-ziya gətirmək və xalqımızın həmin indiki, həm də gələcək nəsillərinə çatdırmaq lazımdı...

Famil Hüseynov:
- Kinolarda necə igid oğulları göstərilir, Zamin də onlardan biri idi. Qəhrəmanlığının onlardan fərqi filmdə yox, həyatda baş verməsində idi.

Solmaz müəllimə:
- İnanın, heç onun növbəsi olmayanda da hövsələsi çatmırdı, deyirdi mən çıxarıram posta, yuxum gəlir. Durub gedirdi.

- Siz onda Kərim kişinin evinin qonşuluğunda yaşayırmışsınız...

- Bəli, bəli, orda yaşayırdıq.

Famil:
- Xocalı soyqırımını gecəsi şəxsən mənəm gəldiyim dəstəyə Mikayıl kişi (söhbət Füzulinin dostu Nazim Hüseynovun atası Mikayıl

Hüseynovdan gedir - N.Z.) ilə Zamin bizə bələdçilik elədilər. Biz onların hesabına azmadan, erməni gülləsinə rast gəlmədən, ermənilərə əsir düşmədən Ağdama gəlib salamat çıxa bildik. Zamin çox yaxşı tanıyırdı meşəni, meşənin içərisindəki gizli yolları, ciğirləri. Onların bələdçiliyi sayəsində biz Əsgəran istiqamətindən salamat keçib Naxçıvan kəndinin yanına yetişdik. Xatırlayıram ki, burda bir UAZ maşını gəlirdi.

- Onda siz də milletin qırılmasında bilavasitə rol alan həmin UAZ-dakıları görmüsünüz...

- O UAZ bu gün də mənim gözlərim qabağında bir kino lentini kimi dayanıb.

Füzulinin ələ keçirdiyi "Xocalının işğal çertyoju"

Solmaz müəllimə:
- Yadımdadır ki, Zamin

hələ faciədən bir həftə əvvəl Kətiyin yaxınlığına getdi. Ermənilər meşənin, dədə-babadan belə deyərler, keçəlləmiş (tala - N.Z.) yerində oturub üzü biz tərəfə baxa-baxa nə işə yarırdılar. Sən demə, çertyoj keçirmişlər. Zamin getdi həm o çertyoju gətirdi, həm də əlindəki bir silahla erməniləri qorxuzub yola saldı. Onlar qaçdılar üzü o yanına. Həmin çertyoju gətirdi, bizim dövlət nümayəndələrinə də verdi ki, görsünlər Xocalının işğal planı necə qurulub. Dedi buna baxın və qız-gəlini vaxtında çıxarın! Bax, belə qəhərlərlə məşğuldular ermənilər! Əli ilə hamısını göstərdi çertyojda cızılanların ki, bax, Xocalı belə ortadadı, burdan Mehdikənddən gəlinəcək, burdan Noragehdan gəlinəcək, burdan Əsgərandan, burdan Xankəndindən. Qabaqdansa Naxçıvanik tərəfdən camaatın qarşısını kəsib qıracaqlar. İnanın, Xocalı genosidi elə belə də oldu. Onun dediyi tərəfləri kəsdilər, ancaq çay və meşə qaldı. Meşədə də fişəng atıb işıqlandırılıb işıqda insanları qırırdılar. Mənim qardaşım orda gələndə deyir gördüm ermənilər danışa-danışa gəlir, gördüm deyir iki meyit var, onların ikisinin arasında uzandım. Rəhmətlik Razim müəllimlə. Razim müəllim onları geri qaytarıb gətirib çıxarıb Ağdamın Şelli kəndinin şumlanmış torpaqlarına. Orda rəhmətlik Zakir müəllim bunları qarşılayıb keçirib Şelliyə.

- Görünür, dediyiniz bu adamlar hava işıqlanana qədər yolu keçənlər olub? Çünki işıqlaşandan sonra

daha çox qırıblar insanları...

Solmaz müəllimə:
- İşıqlaşandan əvvəl dediyim kimi, fişəng atıb qaranlığı aydınlatmaqla qətl ediblər bizimkiləri. Amma işıqlaşandan sonra gülləboran ediblər.

- Siz Zaminin sonuncu dəfə harda gördünüz?
Solmaz müəllimə:
- Mən Zaminin xəstəxanada gördüm. Ağdamda. Soruşdum Zamin, nə istəyirsən? Boğazından güllə dəymişdi, qan içəri, daxili-nə axırdı. Cavab verdi ki, yaşamaq istəyirəm.

- Danışa bilirdi deməli...

- Hə, danışdı. Bir az sızıldayırdı. Bu sözü dedi. Rəhmətə getdi. Ordan götürüb gətirdilər Tərtərin Hüsənli kəndinə. Bu kənddə Fatma adlı xalası var, onların evindən götürdülər, kəndin qəbristanlığında anasının yanında dəfn elədilər.

Müəllimə Füzulinin paralel olaraq "Zamin" də adlandırılmasının izahını verir bizlərə. Füzulinin anasının necə dünyasını dəyişməsi haqqında məlumatınız artıq. Ana dünyasını dəyişərkən başına toplaşanlara, doğmalarına son nəfəsində oğlunu sizə "zamin" verib gedirəm deyibmiş...Füzuli elə ZAMİN də oldu. Təkcə doğmalara, dost-tanışa yox, xocalılara, hüsənliyə, bütün azərbaycanlılara!..

Famil:
- Həmin gecə indi də olduğu kimi mənim gözlərim qabağında.
- Sizi keçirib yenə qayıdırdı? Siz onun bələdçilik etdiyi neçənci dəstədən olmusunuz?
- Zamin bizi həmin yoldan keçirdi. Sayını deyə bilmərəm, amma xeyli adam idik.

Solmaz müəllimə:
- Çox adamı keçirdi ey, vallah.

Famil:
- Bizi keçirdi. Qayıtdı o UAZ gəlib dayanan yere. Bir dəyə var idi. O dərənənin içində uzanıb sürünürdük. Rəhmətliyi elə orda da vurdular...

Mən nəse daha bir fakt, Füzulinin vurulduğu anın şahidini tapacağıma ümid edərək hövlnak soruşuram:

- Sizin yanınızda vurdular Füzulini?
Famil:
- Yox, biz artıq keçmişdik. O isə yenidən, artıq bilmirəm neçənci dəfəydi qayıtdı. Allah ona qəni-qəni rəhmət eləsin! Allah bütün şəhidlərimizə rəhmət eləsin! Bu gün bizim yaşa-

mağımızın, varlığımızın əsas səbəbkarları belə oğullarımızdı.

Solmaz müəllimə:
- Hələ Xocalı faciəsindən xeyli əvvəl, o Meşəli kəndində camaatı qırışırdılar ha, Zamin ondan sonra getdi nə qədər erməni girov gətirdi!

Arzu Usubova: "Anam qoymurdu Zaminə qayıtmağa, sözə baxmadı"

Söhbətimizin bu yerində qapı döyülür. Xocalı dəhşətinin şahidlərindən daha biri - Arzu Usubova gəlir. Bir qədər də kişi cüssəli təsiri bağışlayan Arzu xanımı görən Famil sanki bir doğmasını görmüş kimi həyəcanla deyir ki, söz yerinə, vaxtına çəkər, bax bu Arzu xanımla həmin gecəni, həmin yolu bir yerdə gəlmişik. Bax, biz yaralı komandir Aqili gətirəndə bu Arzu xanım kişi kimi onun xərəyinin altına girmişdi bizimlə bərabər.

Bu sözləri eşitməyin özü də bir fəxarət hissi idi. Eşq olsun ləyaqətli, vicdanlı, kişi qeyrətli Azərbaycan qadınına. Famildən atışma başlayarkən yaralı komandir, xocalılıların müdafiəçisi və qonağı Aqilin "məni qoyun gedin, sizə yük olmayım" deməsinin nə dərəcədə həqiqət olduğunu soruşuram. Famil bu sözü təsdiqləyərək onun şəxsən özünün bu ifadəni dilə gətirdiyini deyir. Elə bu sözün təsdiqini də dilə gətirməklə Arzu xanım Usubova sözə başlayır:

- Biz Xocalıdan çıxanda bunları görməmişdik. Qarqar çayının qırağına çatanda Güllü xalanı, daha bir neçə nəfəri kürəyimə alıb dizə qədər sudan çayı keçirdim bu taya. Orda Aqili gətirdiklərini gördüm. Qoşuldum bunlara. Aqili çiyinimə alıb gəlirdik. Yolda baxdım ki, onun xərəyi çox ağırdı. Xərək, üstündə döşək, yastıq, rəhmətlik Aqil özü, üstündə də yorğan. Dedim gəlin bu şeyləri ata, eləcə yorğana bükək götürək. Arada mühasirəyə düşdük. Mühasirədə atışma oldu. Atışmada məcbur olub yolumuzu sıldırım qayadan saldıq. Burda bir ağacın kötüyünə dirənib özümüzü birtəhər saxladım. Aqil rəhmətliyə təzədən bir güllə də deydi. Aqili gətirənlərin içərisində rəhmətlik Zamin, İnqilab, mənim atam, anam, Cabbar... saymaqla qurtara bilmərəm. Çoxlarını yadıma sala bilmirəm. Bir neçə dəfə narkoz almışam, yaddaşım korlanıb. Aqil dedi, mən bilmirəm, bu camaatın

əziyyətindən nə ilə xacacam! Dedim Aqil, hələ bilmək olmaz burdan hansımız salamat çıxacağıq? Ona güllə dəyəndə qaldırıb özüm yarasını sarımışam. Süsənin əlində bint var idi. Həmin bintlə sandım. Bint qurtardı. Amma qaldırıb yerinə qoyanda gördüm yaş-tığınin üstü qandı. Mən də evdən vur-tut birçə şarfımı götürmüşdüm, o şarfi qatlayıb basdım yarasına.

- Aqil özü-özünü vurmamışdı ki?

- Yox-yox, özünü vurmamışdı, Elə bil mühasirəyə biz düşəndə ona bir də güllə deydi. Orda kimsə "lojisi!" (uzan!) komandası verdi. Bilmədik rus idi, erməni idi bu komandanı verən. Biz o yolu öz gücümüzə gəlsək də, bələdçimiz rəhmətlik Zamin oldu. Qarqarı keçəndən sonra dəstəmi ayrıldı iki yerə. Yarısı Kətik istiqamətinə, yarısı Gəndərə istiqamətinə. Na olsun ki, xocalıdan idik. Biz bu yolları tanıyırdıq. Zamin bizi qoyurdu bir yerdə, özü gedib qarşıda yolları xoxlayırdı. Bəlkə bunu hələ bir otuz dəfə bizə bələdçilik edəndə təkrarlayıbdı. Gedirdi postu uoxlayırdı, gördü ki, post boşdu, qayıdıb gəlib bizə deyirdi tez keçin. Belə-belə gətirib çıxarıb bizi. Nə qədər postu bu minvalla keçib gəldik, axırıncı posta çatanda dedi o postda ermənilər var. Ona görə səhər açılana kimi o postu keçdik keçdik, keçmədik bizi qırıb batıracaqlar. Posta az qalırdıq, gəlib yanımdan bir, UAZ idi səhv eləmirəmsə, keçdi. Dedilər gerek bu maşının qabağını kəsəydilər. Ancaq kimsə dedi ki, maşının qabağını kəsək, postdakılar xəbər tutar, ona görə qoy getsin. Amma gerek kəsəydilər qabağını. Çünki o UAZ gəlib yanımdan ötəndə camaatın keçdiyini gördü.

- Arzu xanım, siz Zaminlə harda ayrılımsınız?

- Meşədə görüşmüşəm Zaminlə.

- Yox, bunu soruşmaram, sonuncu dəfə harda ayrılığınızı xatırlayırsınız-mı?

- Deməli, o bizi Qaraqayadan Şelli tərəfə keçirdi. Zamin burda bir də geri qayıdanda mənim anam qayıtdı dedi ki, ay bala, hara gedirsən? Dedi Güllərə xala, xəbəriniz yoxdu, arxa tərəfdə camaatı qırıb batırırlar... Ona görə anama qulaq asmayıb bir də qayıtdı.

(ardı var)

Nəzirməmməd ZÖHRABLI
jurnalist-publisist